

AĞRI İLİNDE KULLANILAN SOYADLARI ÜZERİNE DİL BİLİMSEL BİR ARAŞTIRMA *

Mehrali CALP**

Alındı/Received: 11.06.2017

Düzeltildi/Revised:09.07.2017

Kabul Edildi/Accepted: 16.07.2017

Özet

Ad ve soyadı kişiye bir taraftan bir kimlik sağlarken öte yandan içinde bulunduğu toplumun diğer üyeleri ile her çeşit sosyal ilişkiyi sürdürmede önemli bir işleve sahiptir. Gerek kişiler arası ilişkilerde gerekse kişiler ile devlet arasındaki ilişkilerde önemli bir role sahip ad ve lakap/soyadı kullanımı, nüfusun az olduğu dönemlerde herhangi bir sıkıntıya yol açmamıştır. Bu durum, ancak Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devam edebilmiştir. Böyle bir ortamda günümüz toplum yaşamını kolaylaştıran faktörlerden biri olan Soyadı Kanunu toplum hayatı için önemli bir değişim ve gelişimin habercisi olmuştur. Bu araştırmanın amacı, Ağrı’da soyadı tercihlerinin yansımalarını; son çeyrek asırda soyadı tercihleri ile kişi, aile ve sosyal yaşantı arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Ek olarak Soyadı Kanununun koyduğu sınırlamalar karşısında adlandırılmaların nitelikleri, soyadı tercihlerindeki sosyal değer ve motifleri tespit etmektir. Yapılan bu çalışma, nitel bir araştırma olup veriler doküman incelemesi ve literatür taraması yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Ağrı il merkezindeki 2’si İlkokul, 2’si Ortaokul 2’si Lise olmak üzere toplam 6 okuldan elde edilen 641 soyadı ile Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğünden sağlanan ağrı iline ait nüfus kayıtları esas alınmıştır. Bu kayıtlardaki soyadlarının sıklık durumları belirlenmiştir. Bu araştırma sırasında, konuyla ilgili yazılı kaynaklar taranmıştır. *Yapılan araştırma sonucunda soyadı uygulamasının toplum hayatı için önemli olduğu sonucuna varılmıştır.* Soyadı Kanunun devlet işlerini yürütmeye kolaylıklar sağladığı, soyadı uygulamasının toplum hayatına olumlu yararlar sağladığı; geçmişten günümüze gelindikçe dikkat çekici olumlu yansımaların ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Soyadı kanunundan sonra birçok yeni kelimeler türetilmiş, kelime sonlarına getirilen eklerle Türkçe zenginleştirilmiştir. Ayrıca bu kanunla "ağa, paşa" gibi unvanlar da kaldırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Soyadı, soyadı kullanımı, dilbilim, soyadı tercihleri, kelime türetme

LINGUISTIC RESEARCH ON SURNAMES USED IN AĞRI PROVINCE

Abstract

First and last name of the person have an important role both in providing an identity and in maintaining any kind of social relationship with the other members of the community. In interpersonal relations as well as in relations between the state and people, name and surname usage did not cause any trouble during the periods of low population. This situation continued until the early years of the republic. In such an environment, which is one of the factors that make life easier for today's society, the surname law and development has heralded a significant change for the life of the community. The purpose of this study is to determine the reflections of surname preferences in Ağrı and to determine the relationship between the surname preferences and the individual, family and social life in the last quarter century. In addition, it is aimed to determine the quality of naming, social values and motives in preferences of surname in the face of the limitations imposed Surname Law. This study is a qualitative research and data were collected through document analysis and review of the literature. The study group of research taken into consideration 641 surnames derived from total 6 school including two primaries, two middle schools and two high schools to in Ağrı the city center. Frequency conditions of surnames are identified in these records. During this research, written sources on the topic were examined. It has been concluded that the application of last name has lots of positive benefits for the community life. The research concludes that the application of the surname is necessary for the life of the community. It is also concluded that Surname Law provides convenience in conducting state affairs, from past to present, remarkable positive reflections occurs. Many new words were derived after the implementation of Surname Law and Turkish was enriched with suffixes brought to the end of the word. In addition, with this law, some titles such as 'ağa, paşa' has been removed.

Keywords: Surname, surname usage, linguistics, surname preferences, word derivation

* Kafkas Üniversiteler Birliği Uluslararası Ağrı Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan bildiri genişletilerek ve gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir.

** Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, mehralicalp@hotmail.com

1.GİRİŞ

Soyadı Kanununun yürürlüğe girmesi, bir taraftan toplum hayatında ailevî, hukukî ve siyasî alanlarda önemli bazı değişim ve gelişimlere yol açarken öte yandan Türkçenin anlam zenginliğine de katkı sağlamıştır. Soyadları, yüzlerce kelimeyi kapsayan ve birçok dil olayını içinde barındıran, anlam bakımından oldukça zengin olan bir alandır. Gerek Türk insanın keşfetme gücü gerekse halk felsefesinin harekete geçmesiyle dilimize hem yapı bakımından hem de anlam bakımından yeni dil unsurları girmiştir. Bu, bazen türetme bazen birleştirme bazen de analogi yoluyla gerçekleşmiştir.

1.1. Ağrı İlinin Coğrafi Konumu

Çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz fizikî, coğrafi, tarihi ve içtimaî yapı üzerinde kısaca durmakta yarar var. 39.05 ve 40.07 kuzey enlemleri ile 42.20 ve 44.30 doğu boylamları arasında yer alan il, deniz seviyesinden 1640 metre yükseklikte kurulmuştur. Anadolu'nun İran bağlantısını sağlayan yolun üzerinde bulunması ile önemi artan ilin doğusunda İran, batısında Muş ve Erzurum, kuzeyinde Kars, güneyinde Van ve Bitlis ile kuzeydoğusunda Iğdır ili bulunmaktadır. Ağrı, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van bölümü içinde kalan yüksek Anadolu yaylasının devamı üzerinde yer almaktadır. Yüzölçümü 11376 kilometrekaredir. Topraklarının %46'sını dağlık alanlar, %29'unu ovalar, %18'ini platolar ve %7'sini yaylalar oluşturmaktadır (<http://www.diyadinnet.com/Bolgemiz-1&Bolge=a%C4%9Fr%C4%B1-co%C4%9Frafii-bilgileri>).

1.2. Ağrı İlinin Tarihçesi

Orta Asya'dan gelen kavimlerin Anadolu'ya girişleri sırasında Ağrı, bir geçiş oluşturmuş, dolayısıyla birçok medeniyete sahne olmuştur. Ancak bu medeniyetler Ağrı'yı bir giriş kapısı olarak gördüklerinden burada çok köklü bir uygarlık oluşturamamışlardır. Bölgede egemenlik kurdukları sanılan Hititler'in güçlerini yitirmeleri üzerine, M.Ö.1340-M.Ö.1200 tarihleri arasında Hurriler bölgeye yerleşmişlerdir. Hurriler krallık merkezi olan Urfa'dan uzak olan Ağrı'yı ellerinde tutamamışlardır.

En köklü uygarlığı Urartular oluşturmuştur. Urartu'nun Van Gölü'nün kuzey ve kuzeydoğusundaki ülkeler üzerine, Kral İspuini (M.Ö.825-M.Ö.810) döneminde seferler başlamış, Kral Menua (M.Ö.810-M.Ö.786) döneminde bu akınlar daha da ağırlık kazanmıştır. Kuzeye ve kuzeydoğuya giden yollar üzerinde inşa edilen kaleler, buraya yapılan seferlerin önceden planlandığını göstermektedir. Ağrı Dağı'nın yamaçlarında, Karakoyunlu ve Taşburun köylerinin arasında ele geçen bir Urartu yazıtı Kral Menua'nın bu bölgedeki egemenliğinin kesin kanıtıdır.

M.Ö.712 yıllarında Kızılırmak boylarına kadar uzanan Kimmerler, Ağrı'da geçici de olsa bir hâkimiyet kurmuşlardır. Medler (M.Ö.708-M.Ö.555) Asur Devleti'nin yıkılması ile birlikte bir yayılma sürecine girmiş, bunun sonucu olarak da Ağrı ve çevresini topraklarına katmışlardır. Medler'in yıkılması ile birlikte Persler; Büyük İskender'in Pers Kralı III. Darius'u (M.Ö.331) yenerek Anadolu'yu ele geçirdiği zamana kadar yaklaşık iki yüzyıl kadar bölgede yaşamışlardır. Büyük İskender'in ölümü üzerine oluşan boşluktan faydalanan Ermeniler bölgeyi ele geçirmişlerdir.

Doğu Anadolu'ya gelip yerleşen ilk Türk topluluğu M.Ö.680 yılında bölgeye gelen "Sakalar"dır. Murat Nehri ve Doğubayazıt çevrelerine kısa sürede yerleşmişlerdir. Daha sonraları Arsaklılar ve Artaksıyashlı Krallığı, Ağrı ve çevresine hâkim olmuştur. Bölge, Hz. Osman (ra) zamanında İslam orduları tarafından fethedilmiştir. 872 yılına değin Abbasilerin kontrolü altında kalan Ağrı, daha sonra Bizans'ın kontrolüne geçmiştir.

1071 Malazgirt Savaşı sonrası bölgeye Türk boyları gelmeye başlamıştır. Ağrı, yüzyıla yakın bir süre Sökmenli Devleti'nin sınırları içine girmiştir. 1027-1225 yılları arasında Ani Atabekleri, 1239'da Cengizliler, 1256-1358 yılları arasında İlhanlılar ve Celayirliiler Ağrı'da hüküm sürmüşlerdir. İlhanlılar bazen kurultaylarını Ağrı Dağı'nda yapmış, Anadolu ve İran'ı buradan yönetmişlerdir. 1393'de Moğol

hakanı Aksak Timur, Ağrı bölgesini ele geçirmiştir. 1405-1468 tarihleri arasında Ağrı, Karakoyunlu toprakları içinde yer almış, Karakoyunlular yıkılınca Ağrı Akkoyunlular'ın egemenliğine geçmiştir.

Ağrı, Yavuz Sultan Selim tarafından Çaldıran Savaşı sonrası Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı döneminde Şorbulak olarak anılan ilin adı, Ermeniler zamanında Karakilise olarak değiştirilmiştir. Kazım Karabekir Paşa zamanında Karakilise ismi değiştirilerek Karaköse diye adlandırılmıştır. Nuh Tufanı ile ilgisinden dolayı Tevrat'ta adı geçen Ararat Dağı ve ülkesinin, Ağrı ve çevresinin olduğu sanılması dolayısıyla Ağrı'ya batılılar tarafından Ararat da denilmektedir. 1834 yılında bucak, 1869 yılında ilçe olan Ağrı, 1927 yılında il merkezi olmuştur. 5165m. Yüksekliği ile Türkiye'nin en büyük dağı olan Ağrı Dağı'ndan dolayı da AĞRI adını almıştır (Ağrı İlinin Tarihçesi, izafet.net).

1.3.Soyadı Tarihçesi

Büyük Larousse sözlüğüne göre soyadı, herkesin ailece anılmasına yarayan öz adından sonraki adı, aile adı. Ana Britannica Ansiklopedisi'ne göre Türkler arasında bir soyadı geleneğinin olmadığı, yalnız "unvan, lakap ve soyağacı" gibi etkenlerin var olduğu belirtilmektedir. M.Ö. Türk kültüründe "bey" sözcüğünü ilk kullanan Mete'dir. Bu gelenek, soyadı yasasından sonra da "bey" ve "soy" köklerinden türeyerek kullanılmıştır. Türklerin soyadı geleneğinde kahramanlık gösterenlere, kazandığı başarıdan ötürü herkesçe tanınmaları için lakap/unvan verilirdi. Normal vatandaşlarda ne olduklarını belirten ata isimlerinin yanına (+oğlu) ilave edilerek soy adlandırılırdı. Bundan daha da önce (zade) kullanılırdı. Kısaca denilebilir ki bu durum, tam bir düzen halinde olmamıştır. Yalnız toplumun büyük bir kısmı bu geleneğe uymuş ve halen küçük çapta da olsa günümüzde bazı izleri devam etmektedir.

Bütün uygar toplumlarda ailenin simgesi haline gelen ve o ailenin soylarını belirten soy isimleri mevcuttu. Osmanlılarda ise herkes babasının ismi ile anılırdı. Bundan dolayı isim benzerlikleri ortaya çıkıyor; bu da büyük kargaşalara yol açıyordu. Özellikle resmi işlerin yürümesi zorlaşıyordu. İşte bu tür olumsuzlukların önüne geçilmesi için medeni ülkelerin bu konudaki uygulamalarının dikkate alınması gerekiyordu. Bu sebeple soyadı bulunmamasının günlük hayatta oluşturduğu güçlük ve karışıklıkların önüne geçmek üzere Soyadı Kanununun yasalaştırıldı.

Sosyal ilişkilerde yalnız isimlerin kullanılması, devlet işlerinde ve sosyal hayatta karışıklıklara yol açıyor, isimlere eklenen lakaplarla problemi çözmekten uzak kalıyordu. Soyadı günlük hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır. İnsanlar ancak soyadı ile birbirlerinden ayırt edilebilirler.

Cumhuriyet öncesi Türk toplumunda ailelerin dinî, sosyal, ailevî ve asalet kaynaklı lakaplar taşımaları, hem insanlar arasında ayırma yol açmakta, hem de toplumsal ilişkilerde (nüfus, askerlik vb.) karışıklıklara neden olmaktaydı. Bu durum, cumhuriyetin millî sınırlar içinde tüm insanları eşit kabul etme anlayışıyla bağdaşmıyordu. Dolayısıyla hızla modernleşen Türk toplumunda böyle bir bölünmüşlüğe yer verilmemeliydi. Bu gaye ile 21 Haziran 1934'de Soyadı Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanuna göre; her Türk kendi adından başka ailesinin ortak olarak kullanacağı bir soyadı alacaktır. Alınan bu soyadları Türkçe olacak, yabancı milletlere ait adlar kullanılmayacak, soyadlarının ahlaka aykırı ve komik olmamasına özen gösterilecektir. Soyadı seçme keyfiyeti şahısların tercihine bırakılmıştır. Bu sebeple aynı aileden gelenler, hatta birkaç kardeşin her birinin farklı soyadı olabilmektedir. Ayrıca eski lakapların soyadı alınmasına da umumiyetle engel olunmuştur. Çoğu yerde soyadını şahıslar almamış; mülkî makamlar tarafından hiçbir esasa dayanmadan rastgele soyadları verilmiştir. Bu sebeple Türkiye'de soyadları, aile tarihi hakkında hiçbir fikir veremez. Ancak çok az sayıda uyanık kişiler, ailelerinin tarihini hatırlatacak şekilde meslek, köy isimlerini veya atalarından birinin ismini soyadı olarak almıştır. Keçeci, Pazarcık, Hacıhalioğlu gibi.

1934'te bu kanunun çıkması son derece isabetli olmuştur. Çünkü o zaman soyadı almamış olsaydık bugün mutlaka alacaktık. Hatta bugün birkaç adım daha ileriye gittik, TC numaralarımız var, soyadının yanı sıra. Evet, nüfusun pek çoğunun belki lakabı vardı ama herkesin de yoktu. Ayrıca lakapla

işler yürümüyordu. Eski metinleri okuduğunuzda bir kimseye atıfta bulunacakları zaman Ahmet oğlu Mehmet, İsmail oğlu Yusuf deniyordu. Bu tabii yeterli değil. Bu sefer köy ismi belirtiliyor. Bir vatandaşlık kimliği için bunlar da yeterli değil. Daha önceden lakaplar vardı ama bunlar kayıtlara geçmezdi. Onlar halkın bildiği, çevrenin, o kişinin yaşadığı ortamın bildiği lakaplardı. Bir vatandaşlık kimliği için soyadının alınması ve kayıtlara geçmesi çok isabetli olmuştur.

1.4. Soyadı Kanunu

Soyadı Kanunu 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilmiş, 2 Temmuz 1934 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. Kanun Numarası: 2525'tir. Kanunun konumuzla ilgili maddeleri şunlardır:

Madde 1 - Her Türk öz adından başka soyadını da taşımağa mecburdur.

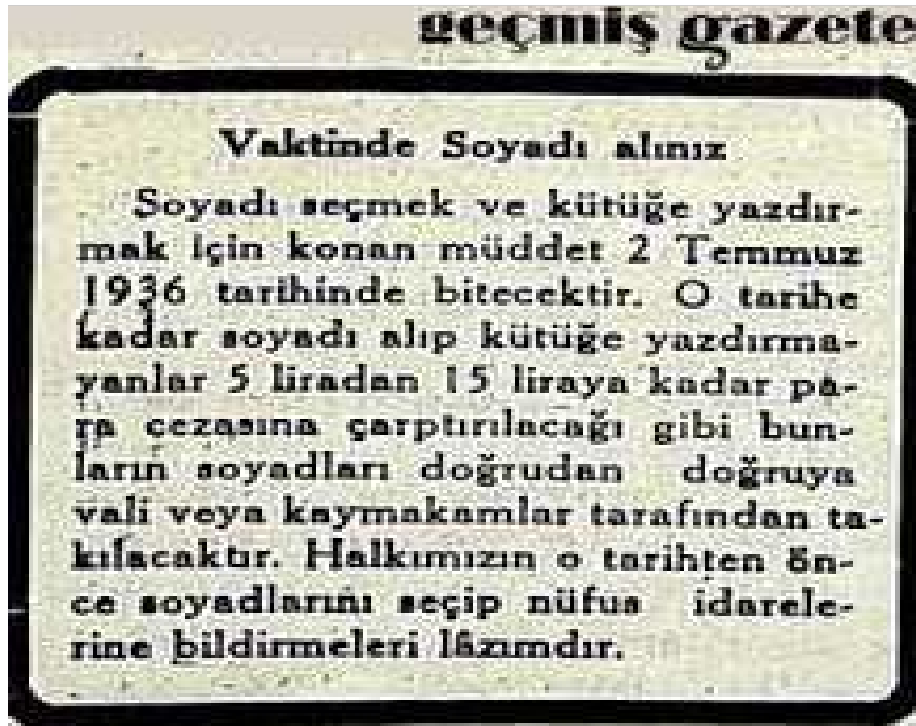
Madde 2 - Söyleyişte, yazışta, imzada öz ad önde, soyadı sonda kullanılır.

Madde 3 - Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumi edeplere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanılamaz.

Madde 5 - Mümeyyiz olan reşit, soyadını seçmekte serbesttir.

Akıl hastalığı ve akıl zayıflığı dolayısıyla vesayet altına alınmış olan reşidin adını babası, yok ise anası, bu da yok ise vasisi seçer. (Sosyal Bilgiler > ÇEŞİTLİ BİLGİLER > İnkılap Tarihi > Konu: Soyadı Kanununun Kabulü (21 Haziran 1934)

Bu kanunun işlenmesi ve düzenli bir şekilde devreye girmesi için bir nizamname çıkarılmıştır. *Soyadı Nizamnamesinin* önemli noktalarını ele alacak olursak: “Soyadları kesinlikle Türk dilinden alınmalı, soyadı yalnız veya oğlu olarak kullanılmalıdır, yabancı ırk ve millet adları soyadı olarak kullanılmamalı, bir aşiret veya kabileyi anlatan soyadı kullanılamaz, eski unvan, rütbeleri anlatan soyadları kullanılamaz.” (Bayrak, M. O. s: 269)

Resim 1: Soyadı Alınması İle İlgili Bir Gazete Duyurusu

(<https://www.google.com.tr/search?q=Soyad%C4%B1+Kanunu+21+Haziran+1934&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=6UJwUqj7JKaN4gTHxIC4CA&ved=0CCsQsAQ>)

Sosyal hayatta yaşanacak sıkıntıları ve karmaşıklıkları önlemek amacıyla 21 Haziran 1934 tarihinde Soyadı Kanunu ilan edilerek her bireyin öz adı dışında bir ad daha taşıması zorunlu kılınmıştır. Bu adlar, Türkçe olacak; Türk gelenek ve göreneklerinden bağımsız ve ahlaka aykırı, komik, gülünç adlar olmayacaktı. Her Türk vatandaşı, Soyadı Kanunu'nun yürürlüğü konulmasıyla ilgili kararnamenin kabul tarihi olan 2 Temmuz 1934 tarihinden itibaren en geç iki yıl içinde soyadı almak zorundaydı; aksi takdirde, soyadı almayanlara hükümet uygun bir soyadı verecekti. Bu işi hızlandırmak için de soyadı listeleri hazırlanmış ve soyadlarını yazacak memurlara bu listeler dağıtılmıştır (Sakaoğlu; 1984: 245).

Soyadı listeleri hazırlanırken Türk dilinin yegâne yadigârları olan Orhun Yazıtları'ndan, Kutadgu Bilig'den, Uygurca metinlerden ve Kıpçak Türkçesine ait çeşitli eserlerden faydalanılmıştır (*Parlak, 2655-2674*).

Resim 2: Gazete Yayın Tarihi:23.06.1934 Temel Britannica Cilt: 8 Sayfa 280

1.5. Soyadı Seçilirken Başvurulan Yollar

Bu konu birçok uzman tarafından farklı şekillerde açıklansa da, şu şekilde özetlenebilmektedir: “Nüfus dairesinde var olan soyadları, Nüfus memurlarının verdiği soyadları, gelişi güzel seçim, taşıdığı manaya göre seçim, meslekle ilgili seçim, yer adlarından seçim, tarihsel kahramanları kapsayan seçim, nesne adları, lakaplardan seçim, ahenkli, kulağa hoş gelen sözlerden seçim, aile ismi veya türevi seçim, eski soyadlarının türevi seçim, isim birleştirilerek yapılan seçim, isimlerden yapılan türetmelerle seçim, isim ve eski soy ismi ters çevirerek seçim, ismin harflerinde yer değişikliği yaparak seçim, tanınmış isimlerden seçim, yabancı kelimeleri Türkçeleştirerek seçim, annenin adını soyadı yaparak seçim, firma adlarını temel alan seçim, ırmak ya da göl adlarını esas alan seçim, savaş alanlarını baz alan seçim.

Görüldüğü gibi soyadı kanunuyla Türkçeye çok farklı kelimeler, terimler gelmiş ve yaygınlaşması sağlanmıştır. Ayrıca kanun maddeleri gereği milli duygu ve şuur uyandırılmaya devam edilmiştir.” (Temel Britannica Cilt: 8 Sayfa 280) Bu bağlamda uygulamada en çok zorlanılan kısım, soyadın Türk diline ait olma şartı olmuştur.

“Nüfus memurları soyadlarını dağıtmıştır şeklinde görüşler var. Elbette ki nüfus memurları yardımcı olmuştur, hatta belki bazı vakalarda da doğrudan doğruya nüfus memuru soyadın şu olsun demiştir. Ama bakıyoruz, bu hikâyelerde de gördüğümüz üzere nüfus memuru o aileyle konuşuyor, sohbet ediyor. Aile nüfus memuruna kendi geçmişleri ile ilgili birtakım şeyler anlatıyor. Nüfus memuru da o anlatılanlara uygun bir şekilde soyadı önerebiliyor.

O zaman Türkiye nüfusunun yüzde 80'inden fazlası kırsal kesimde yaşıyor. Yine de bu hikâyelere baktığımızda bu soyadı seçimine o dönemin nüfusu çok aktif biçimde katılmış. Aileler kendi aralarında düşünmüşler, konuşmuşlar, şu mu olsun bu mu olsun diye. Köyün muhtarı pek çok soyadını öneren kimse olmuş. Orduda ise ona göre bir soyadı almış. Pek çok etken olmuş. Dış görünümünden kaynaklı soyadları olmuş, mizaçtan, varlık alameti sayılan, yaptığı meslekten soyadı çıkarılanlar olmuş.

Kimi lakapların devamını soyadı almış. Doğal çevrenin etkisi ile alınanlar olmuş. Köy halkının topluca tercih ettikleri olmuş. Kimi köy maden isimlerini almış soyadı. Hatta bir köy İstiklal Marşı'nın kelimelerini soyadı almış, Korkmaz, Sönmez, Şafak diye. Göçle gelenlerin özlemlerini anlatan ifadeler olmuş." (Naskali, 2013).

Rütbe, memurluk, yabancı ırk ve millet adları ile ahlaka aykırı ve gülünç kelimeler soyadı olarak kullanılmasının önüne geçilmiştir.

Resim 3. Bazı Lakapların Kaldırılması İle İlgili Bir Gazete Haberi

(<https://www.google.com.tr/search?q=Soyad%C4%B1+Kanunu+21+Haziran+1934&tbm=isch&bo=u&source=univ&sa=X&ei=6UJwUqj7JKaN4gTHxIC4CA&ved=0CCsQsAQ>)

Mehmet Ölmez'in "Dil Devrimi Sonrası Ad ve Soyadlarımız" adlı yazısında da belirttiği gibi başkaca karmaşık durumlara neden olmuştur. Şöyle ki; elimizde Eski Türkçe dönemine ait sağlam ve güvenilir metinler olmaması nedeniyle aslında kaynağı Türkçe olmayan pek çok kelime Türkçe sanılarak bu listelere alınmıştır (Parlak, 2012 içinde Ölmez, 2000: 107-117).

1.6. Soyadı Kanununun Sonuçları

Osmanlı Devletinde soyadı mecburiyeti yoktu bu da çeşitli karışıklıklara sebep oluyordu. TBMM 21 Haziran 1934'te çıkardığı bir kanunla kargaşaya son vermek amacıyla herkesin öz adında başka bir soyadı alma mecburiyeti getirildi. Ancak kullanılacak soy isimlerinin gülünç ve edebe aykırı olmaması, Türkçe olması, memuriyet, rütbe, yabancı ırk ve millet adları içeren kelimelerden oluşmaması da kabul edildi. 24 Kasım 1934'te çıkarılan bir kanunla da Mustafa Kemal "Atatürk" soyadını aldı ve bu soyadının olduğu gibi veya tersinden hiç kimsenin kullanamayacağı da kabul edildi.

Naskali, soyadı konusunda Cumhuriyet idaresinin gayreti, aşiret bağlarını zayıflatmak, bireyi öne çıkarmak yönündeydi diyor. Soyadı Kanunu herkese bir soyadı vermişti vermesine de kökü derinlere dayanan, belirli bir mazisi olan sülale veya ailelerin Cumhuriyet sonrası ile bağlarını da yok etmişti. Bunu, nüfus memurlarının yukarıdaki tavrı yoluyla yaptığı gibi zade, efendi gibi lakapların

kullanılmasına izin vermemekle de gerçekleştirmişti. Soyadı konusuna itiraz edenlerin başında Adıvar ailesi olarak bildiğimiz Halide ve Adnan çifti geliyordu. Onlara göre zaten tanınan kişiler olduklarından soyadına gerek yoktu. Sonra Nihal Atsız, Türk halkının yüzde 95'inin lakapları olduğunu, bu anlamda Batı'yı taklit etmeye gerek olmadığını ve ille de alınacaksa, Türkçenin dil yapısına göre soyadının sona değil başa gelmesi gerektiğini itirazlarına konu etmişti. Kitapta Kalkavan, Bayar, Perinçek, Abasıyanık, Nesin gibi tanınmış soyadlarının hikâyelerine yer verilse de daha çok sade vatandaşın soyadı macerası kendi kalemlerinden anlatılıyor (Naskali, 2013).

Resim 4. Mustafa Kemal "Atatürk" Soyadını Alışı İle İlgili Gazete Haberi

(<https://www.google.com.tr/search?q=Soyad%C4%B1+Kanunu+21+Haziran+1934&tbm=isch&bo=u&source=univ&sa=X&ei=6UJwUqj7JKaN4gTHxIC4CA&ved=0CCsQsAQ>)

Aynı yıl çıkarılan başka bir kanunla da toplumda ayrıcalık ifade eden ağa, hacı, bey, molla, beyefendi, gâvur gibi ifadelerin kullanılmayacağı kabul edildi (Bundan sonra Gavüra gavür denmeyecek gibi) Eski askeri rütbelere yeni karşılıklar bulundu. Bu yenilikler ile halkın kanun önünde eşitlik ilkesinde önemli adımlar atılmıştır (Halkçılık). (<http://www.frmsu.com/t-c-inkilap-tarihi/163069-soyadi-kanununun-sonuclari.html>)

Resim 5. General Kâzım'a Atatürk tarafından "Öz Alp" Soyadının Verilişi İle İlgili Gazete Haberi

2. YÖNTEM

2.1. Amaç

Araştırmanın amacı, Ağrı ili soy kütüğünde yer alanların kullandığı soyadlarının anlamsal ve yapısal özellikleri ile soyadı tercihlerindeki sosyal değer ve motifleri belirlemektir. Bu amaçla Ağrı'da en sık kullanılan soyadlarının listesi hazırlanmıştır. Ayrıca, (1) Ağrı ili soy kütüğüne dâhil olan kişilerin kullandığı soyadlarının dilbilimsel tasnifi (Türkçe Farsça Arapça ve diğer), (2) yapısal tasnifi (basit, türemiş, birleşik), (3) semantik tasnifi (anlam) ve (4) Kültürel (ailevi, milli, dini, aktüel, popüler oluş) tasnifi yapılmıştır.

2.2. Model

Yapılan bu çalışma, nitel bir araştırma olup veriler doküman incelemesi ve literatür taraması yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen kavram, olgu ya da olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.

2.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ağrı il merkezindeki 2'si İlkokul, 2'si Ortaokul 2'si Lise olmak üzere toplam 6 okuldan elde edilen 641 soyadı ile Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğünden sağlanan ağrı iline ait nüfus kayıtları esas alınmıştır. Bu kayıtlardaki soyadlarının sıklık durumları belirlenmiştir.

Bu makalede Ağrı'da kullanılan soyadları yapısal, etimolojik (köken), anlamsal ve kültürel açıdan incelenmiştir. Bu araştırma için Ağrı İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğüne başvurulmuş ve Ağrı ilinde kullanılan soyadlarının listesi talep edilmiştir. Ancak Kurum, mevzuat gereği söz konusu verilerin Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğünden sağlanacağını salık vermiştir. Genel Müdürlükten istenen verilerin gönderilmesi gecikmiştir. Bunun üzerine 2'si İlkokul, 2'si Ortaokul 2'si Lise olmak üzere il merkezindeki okullardan elde edilen verilerle yetinilmiştir. Veriler aşağıdaki tablo 1'de sunulmuştur.

Çizelge: 1. Okullardaki Soyadı Miktarı

Sıra No	Okul Adı	Soyadı sayısı
1	Burçin Uysal İlkokulu	131
2	Merkez 75.Yıl İlkokulu	159
3	İbrahim Çeçen Ortaokulu	120
4	Merkez 75.Yıl Ortaokulu	156
5	Ağrı Anadolu Lisesi	289
6	Hayrettin Atmaca Anadolu Lisesi	299
Toplam	Toplam	1154

Ağrı il merkezinde kullanılan soyadlarının analizinde söz konusu okullardaki soyadları esas alınmıştır. Okullardan toplam 1154 soyadı tespit edilmiş olup bu soyadlarda mükerrer olanlar birleştirildiğinde örneklem olarak aldığımız okullarda toplam 641 farklı soyadı belirlenmiş ve bütün işlemler 641 soyadı üzerinden yapılmıştır.

2.4. Çalışma Evreni

Çalışma kapsamında Ağrı il merkezinde okullarda kullanılan 641 soyadı incelenmiştir. Bu soyadları aşağıda topluca sunulmuştur:

Abrancı, Acar, Acarbay, Açık, Adan, Adıgüzel, Adıman, Adıgüzel, Adsay, Afşin, Ağar, Aka, Akagündüz, Akbaba, Akbaş, Akboğa, Akbulut, Akcan, Akdağ, Akdeniz, Akdoğan, Akgül, Akhan, Akın, Akkan, Akkaya, Akkuş, Akman, Akpolat, Aksak, Aksoy, Akşit, Aktaş, Aktay, Aktepe, Aktı, Akyıldırım, Akyol, Al, Alaca, Aladağ, Alaettinoğulları, Alageyik, Alçin, Algor, Aliş, Alkan, Allak, Alma, Alparslan, Alpaslan, Alpdoğan, Alptekin, Altay, Altun, Altıntaş, Altun, Anıği, Araç, Aral, Aras, Arık, Arlı, Arpacı, Arpaç, Arslan, Artam, Artuk, Arvas, Aslan, Aslanalp, Aslanboğa, Aslangiri, Aşut, Ata, Atabey, Atak, Atalar, Atalay, Ataş, Ateş, Atılmış, Atilla, Atlı, Atmaca, Avcı, Ayata, Ayaz, Aydemir, Aydın, Aydınöglü, Aydın, Aydoğdu, Aygün, Ayhan, Aykut, Baban, Babatonguz, Babayiğit, Bağan, Bağatır, Bahadır, Bakır, Bakış, Baktetur, Bala, Balcı, Baldiz, Balibey, Balkıs, Ballı, Balta, Baran, Barışan, Barışer, Barlak, Bartık, Başboğa, Bayat, Bayazıt, Bayazıtlı, Baybas, Baydak, Bayın, Bayındır, Bayraktar, Bayram, Beğdeş, Bekiroğlu, Belecen, Belgin, Bengi, Berk, Bertan, Besk, Beyazhan, Biçer, Biket, Bilen, Bilgiç, Bilgili, Bilici, Birgül, Biricik, Boğa, Bora, Bostancı, Boyacı, Bozdağ, Bozkurt, Bozkuş, Bozkuş, Bozyel, Böğüş, Budak, Bulan, Bulut, Cağa, Can, Canlı, Canşi, Cebe, Cengiz, Ceviz, Ceyhan, Cilasın, Cildan, Coşkun, Çabuk, Çakan, Çakır, Çakmak, Çalı, Çalışan, Çalışkan, Çalpan, Çamlık, Çankaya, Çaprak, Çarboğa, Çarkçı, Çavdarıcı, Çeçen, Çekici, Çelebi, Çelik, Çelikoğlu, Çeper, Çeri, Çetin, Çetinel, Çınar, Çınardal, Çiçekdal, Çifçi, Çiflik, Çiftci, Çiftçioğlu, Çimen, Çirik, Çoban, Çobankent, Çoklu, Dadaş, Dağ, Dağabakan, Dağtekin, Dal, Dalmaz, Damar, Danış, Danışman, Daştan, Demir, Demirci, Demirkaya, Demirpolat, Demirtaş, Deniz, Derin, Dervişoğlu, Deveci, Dırbas, Dinç, Dişçi, Doğan, Doğru, Doğruer, Dolan, Döldöş, Dölek, Dönder, Duman, Duran, Durgut, Durmuş, Dursun, Dügme, Ekdi, Ekinci, Elden, Elem, Elgürmüz, Elkatmış, Elman, Elnazik, Elter, Emre, Er, Eraslan, Erat, Erçel, Erdem, Eren, Ergen, Ergin, Ergül, Ergün, Erim, Erincik, Erişmiş, Eroğlu, Eroğul, Eryılmaz, Eser, Evli, Evliyaoğlu, Eyyüpoğlu, Geçmiş, Gelturan, Genç, Gezgin, Gezici, Girgin, Gök, Gökçe, Gökhan, Gökten, Göktürk, Göneç, Gönültaş, Gördük, Görmez, Gövdetaşan, Gözüaçık, Güç, Güçlü, Gülçin, Güler, Güleş, Gümüş, Gün, Gündoğan, Gündoğdu, Gündüz, Güneri, Güneş, Güney, Güngör, Güral, Gürboğa, Gürbüz, Gürler, Gürtekin, Güven, Güzel, Hacıoğlu, Hançer, Hatipoğlu, Hatipolu, Işık, İbik, İcgen, İktü, İlgen, İlhan, İmren, İnal, İnan, İnanç, İnanlı, İncekaya, İnem, İpek, İpteş, İrtekin, İstemihan, İşbilir, İzci, Kabak, Kaçan, Kaçmaz, Kadak, Kadan, Kaderoğlu, Kağıtçı, Kahraman, Kalabaş, Kalço, Kalkan, Kaman, Kamik, Kan, Kanpolat, Kaplan, Kara, Karaaslan, Karabacak, Karaboğa, Karabuçak, Karabulut, Karaca, Karadeniz, Karagöz, Karagül, Karakal, Karakale, Karakaya, Karakoç, Karakol, Karakuş, Karaman, Karamızrak, Karan, Karaoğlan, Karaoğlu, Karasu, Karasungur, Karataş, Karavuş, Kardaş, Karik, Kars, Kartal, Kasar, Kavrut, Kavşit, Kaya, Kayaal, Kayabaşı, Kayalar, Kaydul, Kayhan, Kaymak, Keleş, Keman, Kertel, Keskin, Kılıç, Kılıçarslan, Kılıçaslan, Kılıçcı, Kılıççı, Kılınç, Kılıç, Kırbaş, Kırık, Kıyanç, Kızılaslan, Kızılboğa, Kızılkaya, Kızıltaş, Kızmaz, Kocaağa, Kocabey, Kocaoğlan, Kocatepe, Koç, Koçoğlu, Kol, Koncura, Konyar, Kopan, Korkmaz, Korkut, Kotan, Koyuncu, Köse, Köseadağ, Kulu, Kurt, Kutlay, Kutluay, Laçin, Levent, Mağal, Makal, Malay, Mar, Maral, Medetoğlu, Memiş, Mızrak, Mintaş, Muhafiz, Murat, Musaoğlu, Musul, Mut, Nagaş, Narçin, Noğay, Nurçin, Oğur, Ok, Okta, Olcan, Olğun, Oluç, Orhan, Oruç, Ög, Ölçer, Önaç, Öncel, Öner, Örs, Övek, Öz, Özbay, Özbek, Özbey, Özbeyli, Özbilgi, Özcan, Özdemir, Özden, Özekli, Özen, Özgül, Özişik, Özkan, Özmen, Özmüş, Özölçer, Öztürk, Özüberk, Paçul, Pakır, Parsak, Pehlivanoğlu, Peker, Pınar, Polat, Polatoğulları, Pugar, Pur, Pürnek, Sabuncu, Sadak, Saday, Sağın, Sağınç, Sağlam, Saltan, Saltık, Samur, Sancak, Sancar, Santo, Santor, Saraçaydın, Sarı, Sariteke, Savaş, Sayan, Sayar, Saygınoğlu, Selçuk, Serçeoğlu, Serin, Sevimli, Seyhan, Seyitoğlu, Sobacı, Sol, Soylu, Söğüt, Söğüt, Sönmez, Söylemez, Subay, Sucu, Süt, Şahin, Şakar, Şanlı, Şen, Şengül, Şerbetçi, Şık, Şimşek, Tahtacı, Tahtalı, Tanışman, Tanrıverdi, Tarılığ, Taslak, Taşa, Taşbulut, Taşçı, Taşdan, Taşdemir, Taşkın, Taşpınar, Taştan, Tatar, Tatlı, Taylı, Tekdağ, Tekdal, Tekdemir, Teke, Tekeş, Tekin, Tekintangaç, Telhan, Temel, Temurçin, Toğrul, Toka, Tokağ, Tomruk,

Torun, Tosun, Tuğan, Tuğral, Tulumtaş, Tunaboy, Tunay, Tunca, Tunç, Turan, Turgut, Tursun, Turung, Tural, Tuza, Türk, Türkmen, Uca, Uçar, Uçkun, Ulutaş, Uray, Urgan, Urmak, Urtekin, Uygun, Uz, Uzun, Üçdal, Ülker, Ünal, Ünsal, Üregil, Üsmer, Üzrek, Varoğlu, Verir, Vural, Yağlu, Yakut, Yalazı, Yalca, Yalçın, Yalnız, Yamaç, Yaman, Yanar, Yanlıç, Yapıcı, Yarbı, Yardımcı, Yaşar, Yaşık, Yaşlı, Yazıcı, Yelekçi, Yeloğlu, Yeni, Yenibaş, Yenigün, Yerlikaya, Yersiz, Yeşilbaş, Yeşilyurt, Yetişir, Yıldırım, Yıldız, Yılmaz, Yiğit, Yiş, Yolci, Yontar, Yüce, Yürük, Yüzbaşı, Zengin, Zeyrek, Zincir.

3. BULGULAR

Bu çalışmada soyadları, yapı, köken ve anlam bakımından ayrı ayrı değerlendirilip birden çok kelimededen oluşan soyadlarının yapısındaki her kelime de kökenlerine göre belirlenmiştir. Ayrıca, morfolojik bakımdan kök ve eklerin özellikleri ele alınmıştır. Soyadları yapısal olarak basit, türemiş ve birleşik gruplara ayrılmış; birleşik yapılı soyadları birleşme şekillerine göre alt başlıklarda incelenmiştir. Soyadları, anlam özelliklerine göre sınıflandırılmıştır.

Bu çalışmada Ağrı il merkezinde kullanılan soyadları yapı, köken ve anlam ve kullanım sıklığı bakımından tahlil edilmiştir. İnceleme konusu olan soyadı toplamda 641 adettir. Sonuçlara göre, soyadları çoğunlukla öz Türkçe olmasına karşın başka dillere dayanan, özellikle Arapça ve Farsça kökenli kelimelerden oluşan soyadları da dikkat çekmektedir.

3.1. Ağrı'da En Çok Kullanılan Soyadları

Aşağıda Tablo 1'de Ağrı ilinde kullanılan 641 soyadı içinden en sık kullanılma durumuna göre seçilerek incelenen 56 soyadı örnek oluşturması açısından verilmiştir. 56 soyadının seçimindeki ölçüt söz konusu soyadını kullanan kişi sayısının en çok olmasıdır. Tablodan "Yıldırım", "Kaya" ve "Aslan" soyadlarının Ağrı ilinde en çok kullanılan soyadları olduğu; ilk 56 soyadı içinde "Mintaş", "Kutlu" ve "Taşçı" soyadlarının ise en az kullanılan soyadları arasında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 3. sıradaki Aslan ile 14. sıradaki Arslan soyadları arasında sadece tek sese dayanan fonetik ayırım dikkate alınmadığında veya semantik (anlamsal) birliktelik dikkate alındığında kullanım sıklığı bakımından Aslan ya da Arslan soyadının birinci sırada olabileceği söylenebilir.

Tablo 1: Sıklık Sırasına Göre Ağrı'da En Çok Kullanılan Soyadları

Sıklık Sırası	Soyadı	Sıklık sırası	Soyadı
1	Yıldırım	29	Dursun
2	Kaya	30	Işık
3	Aslan	31	Özmen
4	Yıldız	32	Adıgüzel
5	Taşdemir	33	Ayhan
6	Çelik	34	Tanrıverdi
7	Öztürk	35	Oğur
8	Polat	36	Turan
9	Aydın	37	Cengiz

10	Kılıç	38	Dinler
11	Demir	39	Güneş
12	Özel	40	Karabulut
13	Yılmaz	41	Keskin
14	Arslan	42	Kızmaz
15	Çetin	43	Kara
16	Karakaya	44	Alparslan
17	Aktaş	45	Atmaca
18	Koç	46	Eroğlu
19	Doğan	47	Girgin
20	Alpaslan	48	Gökçe
21	Atalay	49	Yerlikaya
22	Aydemir	50	Adsoy
23	Deniz	51	Barışer
24	Bulut	52	Bayram
25	Coşkun	53	Akdoğan
26	Hanbaba	54	Mintaş
27	Ataş	55	Kutlu
28	Güven	56	Taşçı

3.2. Ağrı ili Soy Kütüğüne Dâhil Olan Kişilerin Kullandığı Soyadlarının Etimolojik Tasnifi

Bulgulara göre, soyadları çoğunlukla öz Türkçe olmasına karşın başka dillere dayanan, özellikle Arapça ve Farsça kökenli kelimelerden oluşan soyadları da dikkat çekmektedir:

Tablo 2: Kullanılan Soyadlarının Etimolojik Tasnifi

Kullanılan Soyadı Kökeni	Türkçe	Arapça	Farsça	Türkçe-Arapça	Türkçe-Farsça	Arapça-Türkçe	Farsça-Türkçe	Diğer
Kullanılan Soyadı Sayısı	584	18	15	2	3	3	12	4

Tablo 2'de görüldüğü gibi soyadlarının büyük çoğunluğu Türkçe kelimelerden oluşmuş, az sayıda kelime ise başka dillere aittir. Soyadı Kanunu'nun hedeflerinden biri de Türkçe kelimeleri kullanmaya özendirme. Çalışmamıza konu olan toplam 641 soyadından 584'ünün köken bakımından Türkçe olduğu; 57'sinin ise yabancı kökenli olduğu görülür. Bunların büyük çoğunluğu Arapça ve Farsça'dır. Araştırmamızda yer alan bazı soyadların ufak tefek farklılıklarla tekrarlandığını söyleyebiliriz. Bazı kelimeler tarihî ve mitolojik kişilerden, bazıları da eski Türkçe dönemlerdeki arkaik şekilleriyle alınmıştır. Atilla, Baykara, Cengiz, Karahaner, Kutay, Oğuzhan; Alar, Asıg, Yazgan, Yuvka. (Dilçin, 1983)

3.3. Ağrı İli Soyadı Kütüğüne Dâhil Olan Kişilerin Kullandığı Soyadlarının Yapısal Tasnifi

Soyadlarını **morfolojik** bakımından incelediğimizde basit, türemiş ve birleşik kelimelerin örneklerini bulmaktayız. Türemiş ve birleşik kelimelerden oluşan soyadları sayısının basit kelimelerden daha çok olduğunu görürüz.

Tablo 3: Ağrı İli Soy Kütüğüne Dâhil Olan Kişilerin Kullandığı Soyadlarının Morfolojik Tasnifi

Soyadı	Basit	Türemiş	Birleşik
	287	132	227

Bu durum, Türkçenin türetme ve birleştirme yoluyla kelime türetebilmeye elverişli olduğunu gösterir. Türetme yoluyla oluşan soyadlarında isimden isim; isimden fiil, fiilden isim, fiilden fiil yapım eklerinin her birine örnek bulmak mümkündür. Başka alanlarda da karşımıza çıkan işlek yapım ekleri soyadların oluşumunda da önde gitmektedir. Bu eklerden en işlek olanlar **+cı, +ci/+çı, +çi, -maz/-mez , +lı/+li** ekleridir.

3.3.1. +cı, +ci/+çı, +çi

Gramer kitaplarında meslek eki olarak da adlandırılan bu ek, Türkçenin en işlek eklerinden biridir ve genellikle adlara gelerek bir işi, bir sanatı kendisine meslek olarak seçmiş olanları bildiren adlar türetir (Korkmaz, 2009: 41).

Ad: Acar, Adam, Adıman, Afşin, Akar, Al, Aliş, Alparslan, Alpaslan, Altın, Altun, Anıgı, Aras, Aral, Arış, Arpaç, Arslan, Artem, Artuk, Arvas, Aslan, Aşut, Atay, Atalar, Atos, Ateş, Atilla, Ayata, Ayaz, Aydın, Aydın, Ayhan, Bağan, Bağtır, Bahadır, Bakır, Bala, Baldız, Balta, Baran, Barlak, Bartık, Bayat, Bayazıt, Baybaz, Baydak, Bayın, Bayram, Bağdeş, Belecen, Belgin, Bengi, Berk, Bertan, Besk, Biket, Boğa, Bora, Böğüş, Budak, Bulut, Çağa, Can, Cañşi, Cebe, Cengiz, Ceviz, Ceyhan, Cilasin, Cildan, Coşkun, Çabuk, Çakır, Çakmak, Çalı, Çankaya, Çoprak, Çeçen, Çelebi, Çelik, Çeper, Çetin, Çınar, Çifçi, Çiflik, Çirik, Çoban, Dadaş, Dağ, Dal, Damar, Daştan, Demir, Deniz, Derin, Dırbas, Dinç, Doğru, Döldöş, Dölek, Duman, Durgut, Durmuş, Dursun, Düğme, Ekdi, Elem, Elma, Elter, Emre, Er, Erat, Erçel, Erdem, Eren, Ergen, Ergin, Erim, Eser, Genç, Girgin, Gök, Gökçe, Gökhan, Gözeç, Güç, Gülçin, Güler, Güleş, Gümüş, Gün, Gündüz, Güneri, Güneş, Güney, Güngör, Gürbüz, Gürler, Güven, Güzel, Hançer, Işık, İbik, İçgen, İltü, İlgen, İlhan, İnren, İnal, İnan, İrtekin, İstemihan, İnem, İpek, Kabak, Kadak, Kadan, Kahraman, Kalabaş, Kalço, Kaman, Kamik, Kan, Kaplan, Kara, Karaman, Koran, Karavuş, Kardaş, Karik, Kars, Kartal, Kasur, Kavrut, Kavşit, Kaya, Kayalar, Kaydul, Kayhan, Kaymak, Keleş, Keman, Kertel, Kılıç, Kıyanç, Kılınç, Kiliç, Koç, Kol, Kancura, Kanyar, Kotan, Köse, Kulu, Kurt, Kutlay, Laçın, Levent, Mağal, Makal, Malay, Mar, Maral, Memiş, Mızrak, Mintaş, Murat, Musul, Mut, Nağaş, Narçin, Noğay, Nurçin, Oğur, Ok, Okta, Orhan, Oruç, Öğ, Öncel, Örs, Övek, Öl, Özbek, Özmen, Özüberk, Parol, Pakır, Parsak, Peler, Pınar, Polat, Pukar, Pukarbur, Püsnek, Sadak, Sağınç, Saltan, Samur, Sancak, Sancar, Santo, Santar, Savaş, Selçuk, Serin, Seyhan, Sol, Söğüt, Subay, Süt, Şahin, Şan, Şık, Şimşek, Tarılığ, Taşla, Taşa, Teke, Tekeş, Tekin, Talhan, Temel, Temurçin, Toğrul, Toka, Tokağ,

Tomruk, Torun, Tosun, Tuğan, Tuğral, Tunay, Tunca, Tunç, Turan, Turgut, Tursun, Turunk, Tural, Tuza, Türk, Uca, Uray, Urgan, Urmak, Urtekin, Uz, Uzun, Ülker, Üsmer, Uzrak, Vural, Yakut, Yalaz, Yalca, Yalçın, Yalnız, Yamaç, Yaman, Yarbı, Yaşık, Yeni, Yıldırım, Yıldız, Yiğit, Yiş, Yontar, Yüce, Yürük, Zengin, Zeyrek, Zincir.

Ad + Ad: Acarbay, Akagündüz, Alaca, Alpdoğan, Alptekin, Altıntaş, Arslanalp, Aslandoğan, Aslangiri, Aydemir, Aygün, Aykut, Babatonguz, Babayiğit, Balkız, Barışer, Başboğa, Beyazhan, Çarboğa, Çınardal, Çiçekdal, Çobankent, Dağtekin, Demirkaya, Demirpolat, Demirtaş, Doğruer, Elgürmüz, Elkatmış, Elnazik, Eraslan, Ergül, Ergün, Eryılmaz, Göktañ, Göktürk, Gönültaş, Gürboğa, Gürtekin, İşteş, Kanpolat, Kayabaşı, Kılıçarslan, Kılıçaslan, Kösedag, Özbay, Saraçaydın, Taşbulut, Taşdemir, Taşpınar, Tulumtaş, Tunabay.

Ad + Yapım eki: Abrancı, Arlı, Arpacı, Atak, Atılmış, Atlı, Atmaca, Avcı, Balcı, Ballı, Barışan, Bayazıtlı, Bayındır, Bayraktar, Biricik, Bostancı, Boyacı, Canlı, Çamlık, Çarkçı, Çavdarıcı, Çiftçi, Çimen, Çoklu, Demirci, Deveci, Dişçi, İkinci, Elden, Erincik, Evli, Güçlü, İnanlı, İzci, Kâğıtçı, Karaca, Kılıççı, Koyuncu, Muhafız, Özden, Özekli, Özen, Özmüş, Sabuncu, Sağlam, Sevimli, Sobacı, Soylu, Sucu, Şanlı, Şerbetçi, Tahtacı, Tahtalı, Taşcı, Taşdan, Taşkın, Taştan, Tatar, Tatlı, Taylı, Tahtalı, Türkmen, Yelekçi, Yolci, Yağlı, Yardımcı, Yaşlı.

Fiil + Yapım eki: Açık, Bakış, Biçer, Bilen, Bilgiç, Bilgili, Bilicik, Bulan, Çakan, Çalışan, Çalpan, Çekici, Dalmaz, Danışman, Gezgin, Gezici, Gördik, Görmez, İnanç, Kaçan, Kaçmaz, Kalkan, Uçar, Uçkun, Üregil, Keskin, Kırık, Kızmaz, Kapan, Korkmaz, Korkut, Ölçer, Sönmez, Söylemez, Uygun, Verir, Yanar, Yapıcı, Yaşar, Yazıcı, Yetiştir, Yılmaz.

Ad + Sıfat: Adıgüzel, Atabey, Saray, Sayan, Sayar.

Ad + Fiil: Adsoy, Aydoğdu, Dağbakan, Gövdetaşan, Gözüaçık, Gündoğan, Gündoğdu, İşbilir, Önaç, Tanrıverdi, Ünal, Ünsal.

Fiil: İş, oluş hareket bildiren kelimelerdir. (Kırkkılıç, A.; Ulaş, A. H. 2003, s. 36, 37) Ağar (isimden türemiş fiil), Danış, Dönder (fiilden türemiş fiil), Öner (aynı zamanda sıfat fiil: ön+er).

Sıfat + Ad: Akbaş, Akboğa, Akbulut, Akcan, Akdağ, Akdeniz, Akgül, Akhan, Akkan, Akkaya, Akkuş, Akpolat, Aksoy, Akşilt, Aktaş, Aktay, Aktepe, Akyıldırım, Akyol, Aladağ, Alageyik, Alçin, Algar, Alkan, Allak, Altay, Birgül, Bozdağ, Bozkurt, Bozkuş, Bozyel, Çetinel, İncekaya, Karaaslan, Karakaya, Karakoç, Karakol, Karakuş, Karamızrak, Karaoğlan, Karasu, Karasungur, Karataş, Kayaal, Karabacak, Karabağ, Karabacak, Karaboğa, Karabuçak, Karabulut, Karadeniz, Karagöz, Karagül, Karakol, Karakale, Kırbaş, Kızılaslan, Kızılboğa, Kızılkaya, Kızıltaş, Kocağa, Kocabey, Kocaoğlan, Kocatepe, Özbey, Özbeyli, Özbilgi, Özcan, Özdemir, Özgül, Özışık, Özkan, Özölçer, Sarıteke, Şengül, Tekdağ, Tekdal, Tekdemir, Tekintangaç, Ulutaş, Üçdal, Yenibaş, Yenigün, Yerlikaya, Yeşilbaş, Yeşilyur, Yüzbaşı, Akdoğan.

Fiil+ Ad: Akın, Akman, Aksak, Aktı, Alma, Baktetur, Doğan, Dolan, Duran, Gelturan, Olcan, Oluç, Olhun, Şakar, Tanışman, Geçmiş, Terişmiş.

Ad + İyelik eki: Alaettinoğulları, Baban, Bekiroğlu, Aydınoğlu, Çelikoğlu, Çiftçioğlu, Dervişoğlu, Eroğlu, Evliyaoğlu, Eyüpoğlu, Hacıoğlu, Hatipoğlu, Kaderoğlu, Karaoğlu, Koçoğlu, Medetoğlu, Pehlivanoğlu, Polatoğulları, Sayginoğlu, Serçeoğlu, Seyitoğlu, Varoğlu, Yeloğlu.

3.4. Ağrı İli Soy Kütüğüne Dâhil Olan Kişilerin Kullandığı Soyadlarının Semantik Tasnifi

Tablo 4: Kullanılan Soyadlarının Semantik Tasnifi

Kategori	Soyadları
Meslekle ilgili soyadları	<i>Dişçi, Deveci, Danışman, Taşçı, Kağıtçı, Okutan, Kılıççı, Kürkçü, Subay, Özabacı, Sobacı, Koyuncu...</i>
Nesne isimlerinin kullanıldığı soyadları	<i>Beşik, Yayık, Otluk, Örs...</i>
Ahenkli soyadları	<i>Çağlar, Kökser...</i>
Hayvan isimlerinin kullanıldığı soyadları	<i>Kuş, Ejder, Aslan, Kızılaslan, Şahin, Akkuş, Kızılboğa, Karaboğa, Kaplan, Kurt...</i>
İnsana ait bir özelliği vurgulayan soyadları	<i>İşbilir, Güleş, Gözüaçık, Gürbüz, Eren, Babayiğit, Atak, İçlibaş, Elnazik, Uyanık, Bilen, Olğun, Girgin...</i>
İnsana ait bir duyguyu vurgulayan soyadları	<i>Elem, sevinç...</i>
Akrabalık adlarından oluşan soyadları	<i>Torun, Baldız, Kardeş.</i>
Madenler ve değerli taşlarla ilgili soyadları	<i>Demir, Elmas, Bakır...</i>
+oğlu şeklinde kurulan soyadları	<i>Eroğlu, Eyyüpoğlu, Çelikoğlu, Medetoğlu, Hatipoğlu</i>
Topluluk-halk adlarından oluşan soyadları	<i>Öztürk, Mağal, Yörüük, Çeçen, Göktürk</i>
Aynı zamanda isim olarak da kullanılan soyadları	<i>Cengiz, Turan, Ayhan, İlhan, Ünsal, Coşkun, Polat...</i>

Kullanılan soyadları, anlamlı olma ve olmama açısından da değerlendirilmiştir. Bulgular soyadlarının % 99 gibi büyük çoğunluğunun anlamlı olduğunu göstermektedir. (Anlamsız olduğunu düşündüğün bir soyadı varsa örnek olarak ekle. Yoksa cümleyi değiştir. Soyadlarının tamamı anlamlı de....).

3.5. Ağrı İli Soy Kütüğüne Dâhil Olan Kişilerin Kullandığı Soyadlarının Kültürel Tasnifi

Tablo 5: Kullanılan Soyadlarının (Anlam Bakımından) Kültürel Tasnifi

	Dini	Milli	Aktüel	Popüler
Kullanılan soyadları	22	145	324	150

Tablo 5'ten anlaşılacağı üzere kullanılan soyadlarının büyük çoğunluğu aktüel'dir. Bunu popüler soyadları takip ederken dini temalı soyadlarının en az olduğu görülmektedir. "Türkmen, Türk, Tunaboy, Temurçin, Balibey, Akhan, Akın, Alaettinoğulları, Alparslan, Alpaslan, Alpdoğan, Alptekin, Altay, Atilla, Toğrul" gibi soyadları milli soyadları için örnek gösterilebilir. Dini temalı soyadları için "Bekiroğlu, Dervişoğlu, Eren, Evliyaoğlu, Eyyüpoğlu, Hacıoğlu, İnanç, Musaoğlu, Tanrıverdi " örnek verilebilir.

Bazı soyadları muhtemel mahallin nüfus memuru tarafından mahalli söyleyişe göre yazılmış olmalı. Böyle kelimelerin doğru yazımları parantez içinde gösterilmiştir: Karik (Karık olmalı) Kılıç (Kılıç olmalı) Oluç (Oruç olmalı), Üsman (Osman olmalı)

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin

Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler

Gâh bir harf sukûtiyle kılur nâdiri nâr

Gâh bir nokta kusûriyle gözü kör eyler (Parlatır, 2012).

Anlamı şöyledir: “O kötü yazan kâtibin eli kalem olsun (kurusun, bir daha yazmasın). Çünkü yazısının bozukluğu ile sûrumuzu (şenliğimizi) şûra (kavgaya), dönüştürmüştür. Bazen bir harf düşürerek nâdiri (değerli olan şeyi) yakar, bazen de bir noktayı ihmal ederek gözü kör eder.” Nokta hataları ile sevinç anlamına gelen “sûr” kelimesi üzüntü, karışıklık anlamlarına gelen “şûr” hâline döner. Görme organı olan göz, ze'nin noktası unutulunca kör olur.

3. SONUÇ

Bulgulara göre, soyadları çoğunlukla öz Türkçe olmasına karşın az da olsa başka dillere dayanan, özellikle Arapça ve Farsça kökenli kelimelerden oluşan soyadları bulunmaktadır. Bu çalışmada, kullanılan soyadları, anlamlı olup ve olmama açısından da değerlendirilmiştir. Bulgular, soyadlarının % 99 gibi büyük çoğunluğunun anlamlı olduğunu göstermektedir. Ağrı ilinde kullanılan soyadlarının büyük çoğunluğunun aktüel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunu popüler soyadları takip ederken dini temalı soyadlarının en az olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Bayrak, M. (2000). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Sözlüğü-1918-2000 yılları İstanbul*. (1. Basım). İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Ağrı İlinin Tarihçesi, izafet.net Büyük Larousse sözlük ve ansiklopedisi (s.10712)
- Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923 -1940 (Cilt 1 s. 229-236)
- Dilçin, C. (1983). Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kırkkılıç, A.; Ulaş, A. H. (2003). Ses ve Şekil Bilgisi. Erzurum: Aktif Yayınevi.
- Kili, S. (1981). Türk Devrim Tarihi-Türk Dil Kurumu 1981 Bilim Ödülü Kitabı. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri. Ankara: TDK Yayınları.
- Naskali, E. G. (2013). Cumhuriyet Tarihi Soyadı Hikâyeleri. İstanbul: Doğan Kitap.
- Ölmez, M. (2000). Dil Devrimi Sonrası Ad ve Soyadlarımız. *Türklük Bilgisi*, 24(2) ,107-117.
- Parlak, K. G. (2012). Soyadlarımız: Mardin Örneği, *Turkish Studies*, 7(4), 2655-2674.
- Parlatır, İ. (2012) Fuzuli'nin Türkçe Divanı-Mukaddime. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1984). Soyadlarımız Üzerine I. Türk Dili Dergisi, 48(388-389), 244-249.
- Temel Britannica Cilt: 8 Sayfa 280.
- Uykucu, E. (1994). 1919'dan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul: Toker Yayınları.
- <http://www.diyadinnet.com/Bolgemiz-1&Bolge=a%C4%9Fr%C4%B1-co%C4%9Frafı-bilgileri>
- <https://www.google.com.tr/search?q=Soyad%C4%B1+Kanunu+21+Haziran+1934&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=6UJwUqj7JKaN4gTHxIC4CA&ved=0CCsQsAQ>
- <http://www.diyadinnet.com/Bolgemiz-1&Bolge=a%C4%9Fr%C4%B1-co%C4%9Frafı-bilgileri>
- <http://www.frmsu.com/t-c-inkilap-tarihi/163069-soyadi-kanununun-sonuclari.html>
- Sosyal Bilgiler > ÇEŞİTLİ BİLGİLER > İnkilap Tarihi > Konu: Soyadı Kanununun Kabulü (21 Haziran 1934)
- [http://www.sosyalbilgiler.gen.tr/forum/inkilap-tarihi/soyadi-kanunun- kabulü\(21-Haziran-1934\)/](http://www.sosyalbilgiler.gen.tr/forum/inkilap-tarihi/soyadi-kanunun- kabulü(21-Haziran-1934)/)